

รูปแบบการทำสวนเกษตรวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม:
ศึกษากรณี สวนอักษนาแพง
สำนักปฏิบัติธรรมป่าโมกขธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว
Model of Buddhist Agriculture for Moral
and Ethical Encouragement:
A Case Study of Suan Hug Na Paeng
at Pamokkha Dhammaram Meditation Center
in Sa Kaeo Province

พระมหาประสิทธิ์ ญาณุปทีโป
Phramaha Prasit Nāṇappadipo

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษารูปแบบการทำสวนเกษตรวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม: ศึกษากรณี สวนอักษนาแพง สำนักปฏิบัติธรรมป่าโมกขธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว ใช้การศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ และการลงพื้นที่กรณีศึกษาจริง ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรเพื่อการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีคุณธรรม ดำรงตนอย่างสุจริตพร้อมทั้งมีจิตเมตตาแบ่งปัน และเกื้อกูลผู้อื่น บทความนี้ศึกษา สวนอักษนาแพง สำนักปฏิบัติธรรมป่าโมกขธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน และเยาวชน ได้ใช้การเกษตรเชิงพุทธ มาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ธรรมะผ่านกิจกรรมการทำนา และนำผลผลิตที่ได้เกื้อกูลชุมชน และสถานศึกษาที่ขาดแคลน พร้อมทั้งสร้างกระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ในกิจกรรมการทำนาด้วยการเกษตรเชิงพุทธอย่างมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: เกษตรวิถีพุทธ, คุณธรรม, จริยธรรม, สวนอักษนาแพง

Abstract

This article aims to study model of Buddhist agriculture for moral and ethical encouragement: a case study of Suan Hug Na Paeng at Pamokkha Dhammaram Meditation Center in Sa Kaeo Province. The studies used were documentary study, related research, interview and field study. Results indicated that Buddhism has shown the concept of agriculture for living quality with self-sufficient, having morality, maintain their faith, share a spiritual kind, and support others. This article studied at Suan Hug Na Paeng Pamokkha Dhammaram Meditation Center in Sa Kaeo Province. This is a temple in Buddhism that being learning and moral development of people and the youth in Buddhist agriculture and used to be a tool to learn the Dhamma through farming. The product from the activities has brought to support communities and schools are scarce including establishing a process to promote ethics through activities in the field of agricultural Buddhist participant.

Keyword: Buddhist Agriculture, Morality, Ethics, Suan Hug Na Paeng

บทนำ

ประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การทำนาจึงเป็นวิถีที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย แม้วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีจะมีการพัฒนาไปมากขนาดไหน วิถีเกษตรกรรมก็ยังอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบท และเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตผู้คน ทำให้เกิดการหล่อหลอมวิถีเกษตรกรรมกับพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นเกษตรกรรมวิถีพุทธ คือนอกจากทำนา ทำสวนแล้วยังมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาด้วย และในสมัยก่อนนั้นพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและเคียงคู่ประชาชนมาตั้งแต่โบราณกาล

พระสงฆ์มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมในหลายๆ ด้านทั้งในการร่วมงานพัฒนาชนบทกับพระสงฆ์ มีประเภทของงานเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทที่ประสบความสำเร็จและได้ผลดีอันดับหนึ่ง ได้แก่ งานด้านความมั่นคงของชาติ (158.7%) อันดับรองลงมาได้แก่ งานด้านสตรีและเด็ก (139.4%) ส่วนในด้านความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับความสนใจของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทนั้น ส่วนใหญ่เห็นว่าพระสงฆ์มีความสนใจมากในงานด้านนี้ บทบาทปฏิบัติจริงของพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ส่วนใหญ่ได้แก่ บทบาทการเป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอน การให้คำปรึกษาแนะนำ

เป็นผู้ชักชวนและร่วมในการจัดหาทุนทรัพย์เพื่อการพัฒนาชนบทด้านต่างๆ เช่น ทางด้านการศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ อาชีพและการเกษตรโดยมีบทบาทสำคัญได้แก่ บทบาทในการให้การอบรม สั่งสอน คำปรึกษาแนะนำและชักชวนให้ประชาชนร่วมงานพัฒนาชนบท (ณัฐพล ชันธไชย, 2527)

จากการได้ลงพื้นที่ไปสำรวจ สวนอักษณาแพ่ง สำนักปฏิบัติธรรมป่าโมกขธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว และติดตามการดำเนินกิจกรรมของพระครูปลัดบัณฑิต อินทเมธี อย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นกระบวนการพัฒนาสังคมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ที่นำการเกษตรวิถีพุทธมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรและสถานศึกษา สามารถที่จะได้ผลผลิตที่นำมาใช้ในกิจกรรมของสำนักปฏิบัติธรรมป่าโมกขธรรมาราม และยังสามารถนำไปเกี่ยวกุลแก่ชุมชน และสถานศึกษาที่มีความขาดแคลนอีกด้วย อันเป็นไปตามอุดมการณ์ของสังฆะเพื่อสังคมดังที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศเป็นพุทธกิจไว้ คือ ทำเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน เพื่อเกื้อการุณย์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกี่ยวกุลและความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถือเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของพรหมจรรย์ คือพระศาสนานี้ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2544) ด้วยความสำเร็จที่ปรากฏของ สวนอักษณาแพ่ง สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าโมกขธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว จึงจะเป็นการต่อยอดสู่การเผยแพร่ผลงานและเป็นบทเรียนหรือแนวทางให้กับวัดอื่นๆ หรือชุมชนต่างๆ ที่อาจจะเกิดแรงบันดาลใจและคิดปรับไปใช้ให้สอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์ในสังคมที่กว้างขวางออกไปอีกในอนาคต

การเกษตรวิถีพุทธ

สังคมอินเดียในครั้งพุทธกาล ก็เป็นสังคมเกษตรกรรมดังปรากฏในพุทธประวัติที่กล่าวถึงพระเจ้าสุทโธทนะได้ไปประกอบพิธีกรรมแรกนาขวัญ และครั้งที่พระประยูรญาติจะทำสงครามกัน เพื่อแย่งน้ำเข้านาของตนเอง จนพระพุทธเจ้าต้องเสด็จมาห้ามทัพ ซึ่งสะท้อนความสำคัญของการทำเกษตรกรรมในครั้งพุทธกาลได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุนี้เอง ในหลายๆ ครั้งพระพุทธเจ้าได้ใช้วิถีเกษตรกรรมเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมะให้กับผู้คน ดังปรากฏในหลายๆ พระสูตร ยกตัวอย่างเช่น เขตตูปมสูตร (ส.สพ. (ไทย) 18/359/404) ที่กล่าวถึง พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมตามลำดับแก่ภิกษุ ภิกษุณี เป็นลำดับแรก เปรียบชวานาหวานพีชในนาชนิดดี ทรงแสดงธรรมแก่อุบาสก อุบาสิกาเป็นลำดับที่ 2 เปรียบชวานาหวานพีชในนาชนิดปานกลาง ทรงแสดงธรรมแก่อัญญเดียรถีย์ สมณะ พรหมณ์และปริพาชก เป็นอันดับสุดท้ายเปรียบเหมือนชวานาหวาน พีชในนาชนิดเลว ซึ่งมีดินแข็ง มีดินเค็ม พื้นดินเลว และใน เขตตูปมสูตร (อง.อฎฐก.(ไทย) 23/34/289) ว่าด้วยนาดีและนาไม่ดีพระพุทธเจ้าตรัสว่า พีชที่หวานลงในนาที่ประกอบด้วยองค์ 8 ประการย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีความเจริญมาก คือ 1) เป็นที่ลุ่มและดอน 2) เป็นที่มีหินและกรวด 3) เป็นที่ดินเค็ม 4) เป็นที่ไถถนไม่ถึง 5) เป็นที่ไม่มีทาง น้ำเข้า

6) เป็นที่ไม่มีทางน้ำออก 7) เป็นที่ไม่มีเหมือง 8) เป็นที่ไม่มีคันทนา

จากพระสูตรดังกล่าวจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงรู้ขั้นตอนการทำนา และรู้วิธีการทำนาอย่างไรให้ได้ผลผลิตที่ดี ก็เพราะพระองค์นั้นเป็นชาวนามาก่อน ดังที่พระองค์ตรัสตอบไว้ในกสิกรรมทวาชสูตร โดยมีเรื่องเกี่ยวกับ การถามตอบระหว่างกสิกรรมทวาชพราหมณ์ กับพระพุทธเจ้า ซึ่งกสิกรรมทวาชพราหมณ์ทูลถามด้วยคาถาว่า

“ท่านปฎิญาณว่าเป็นชาวนา แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นสัมภาระแห่งการไถของท่านเลย ท่านผู้เป็นชาวนา ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอจงบอก ข้าพเจ้าจะรู้สัมภาระแห่งการไถของท่านได้อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้

“ครุฑธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นพาลและประทัก เราคุ้มครองกาย คุ้มครองวาจาได้แล้ว สำรวมในการบริโภคอาหาร เราตายหญ้า (คือวาจาลับปลับ) ด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของเราช่วยทำงานให้สำเร็จความเพียรของเราช่วยนำธูระไป ให้ถึงความเกษมจากโยคะ นำไปไม่ถอยหลัง นำไปถึงที่ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก เราไถนาอย่างนี้ นาที่เราไถนั้นมีผลเป็นอมตะ บุคคลครั้งไถนาอย่างนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้” (ส.ส.(ไทย) 15/197/283)

เมื่อตอบคำถามแล้วทำให้ กสิกรรมทวาชพราหมณ์ เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงใช้การทำนาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารสอนธรรมะให้กับผู้คนต่างๆ ถือเป็นแนวทางที่ดีสำหรับพระสงฆ์ที่จะต้องคิดประยุกต์ต่อไปให้สอดคล้องกับสังคมไทยในปัจจุบัน

นอกจากการใช้เกษตรกรรมเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมะแล้ว ยังมีเรื่องราวปรากฏในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการทำนาเพื่อสาธารณะสงเคราะห์อีกด้วย ดังปรากฏใน อัญญาโกณฑัญญะเถราปทาน (ขุ.อป.อ. 1/596/360) กล่าวถึง อดีตชาติของอัญญาโกณฑัญญะ เกิดเป็นชาวนาและเมื่อได้ผลผลิตก็นำไปถวายพระสงฆ์เกื้อกูลสังคม ตลอดจนการทำนาทำให้ท่านได้รับอานิสงส์ได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรกในพระพุทธศาสนานี้แน่นอน

การทำนาหรือกสิกรรมในพระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวเนื่องกันในหลากหลายมิติ ทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการสอนธรรมะ และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผลผลิตที่ได้มา จึงสามารถสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรเพื่อการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีคุณธรรม ดำรงตนอย่างสุจริตพร้อมทั้งมีจิตเมตตาแบ่งปัน และเกื้อกูลผู้อื่น

พระสงฆ์กับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น มีวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนา กล่าวคือ วัดเป็นที่พำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นศาสนาทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุและสามเณร เมื่อศึกษาและพิจารณาในทางสังคมจากอดีตที่ผ่านมาแล้ว จะพบว่าวัดในพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย (สมศักดิ์ บุญปู, 2552) วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้ วัดกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งๆ ได้นอกจากการช่วยให้เกิดความสามัคคี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการประพฤติศีลธรรมในสังคมหมู่บ้านแล้ว ฐานะของพระสงฆ์ที่ได้รับความเคารพนับถือ น่าจะมีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมระดับประเทศด้วย เพราะความเป็นที่เคารพนับถือของพระสงฆ์นั้น เป็นไปอย่างกว้างขวาง ทั่วทุกส่วนทุกชั้นของสังคม นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมา (พระราชวรมุณี (ประยูร ญัตโต), 2527)

ในการรับรู้ของสังคมอาจจะมองว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของพระสงฆ์นั้น อยู่ที่ การเทศน์สอน การบรรยาย หรือพิธีกรรมแต่เพียงเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว กระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อสังคมของพระสงฆ์นั้น มีความหลากหลายและปรับประยุกต์ไปให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ตลอดจนใช้เครื่องมือเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ซึ่งพระพยอม กลฺยาโณ (2540) กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนไป เป็นการปรับไป ตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไว้ว่าพระสงฆ์จะต้องรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนไป เพราะพระสงฆ์ไม่ใช่มีหน้าที่เฉพาะชี้ทางให้ ประชาชนสงบจิตใจเท่านั้น แต่ต้องชี้ทางโลกให้แก่ประชาชนได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ประกอบกิจการ รวมทั้งความเชื่อที่ยึดกับหลักธรรมอันมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2540) กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์และวัดไว้ ดังนี้ 1) พระสงฆ์สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) พระสงฆ์ชี้ทางทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องให้แก่สังคม 3) ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน 4) การบริหารจัดการทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการวัดหรือการปกครองคณะสงฆ์ เป็นไป เพื่อสนับสนุนวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ดังกล่าวข้างต้น นอกจากนั้น พระราชวรมุณี (ป. อ. ญัตโต) ได้กล่าวไว้อีกว่า บทบาทของพระสงฆ์บทบาทตามหน้าที่ของพระสงฆ์คือ ธรรมทาน แปลว่า การให้ ธรรมะ การให้ธรรมะนั้นมีความหมายกว้างมากและคำว่าธรรมะในภาษาบาลีก็เป็นคำที่มี ความหมายกว้างที่สุดแต่ถ้าแยกประเภทใหญ่ๆ มี 2 อย่างคือความจริงกับความดีงาม เป็น เรื่องของปัญญาอย่างหนึ่ง คุณธรรมอย่างหนึ่ง การให้ธรรมะเป็นทาน หมายถึง การให้ ความรู้ ความเข้าใจและหลักแห่งความดีหรือหลักที่ จะให้เข้าถึงมนุษย์เข้าถึงสัจธรรม และได้ประสบสิ่งที่ดีงามคือทำให้เกิดความรู้

ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตั้งต้นแต่ความรู้สึกขั้นสูงสุดเข้าใจในชีวิตคืออะไร สภาวะที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร ลงมาจนถึงความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับจริยธรรมในการดำรงชีวิตเป็นแง่ของสังขธรรม อย่างหนึ่ง จริยธรรมอย่างหนึ่ง รวมความคือ ช่วยเหลือประชาชนในทางปัญญา และในทาง คุณธรรมอันเป็นบทบาทหลัก

สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ด้วยการสื่อสารธรรมะให้กับสังคมให้เข้าถึงความจริงคือสังขธรรม และเกิดความดีงาม โดยใช้วัดเป็นพื้นที่บริหารจัดการสร้างกระบวนการให้เหมาะสมกับสังคมชุมชน และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์จึงจำเป็นต้องปรับประยุกต์ให้เกิดความน่าสนใจ และกระตุ้นการเรียนรู้พร้อมทั้งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นกับชุมชนและสังคม เกิดเครือข่ายประสานองค์กรที่อยู่ในพื้นที่ พร้อมทั้งเชื่อมโยงให้เข้ากับวิถีชีวิตของท้องถิ่นได้

สวนฮักนาแพง แปลงที่นาเป็นสวนศึกษาธรรม

พระครูปลัดบัณฑิต อินทเมธี เป็นพระธรรมวิทยากรที่มีประสบการณ์ด้านการเผยแผ่เป็นที่ยอมรับ ด้านการพูด การบรรยาย การจัดกิจกรรมเพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้ธรรมะสำหรับเยาวชนและองค์กร ในนามพระวิทยากรกลุ่มธรรมะอารมณ์ดี นอกจากนั้นท่านยังรับภาระดูแลสำนักสงฆ์ป่าโมกข์ธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว ซึ่งถือเป็นบ้านเกิด เพื่อขับเคลื่อนงานที่ตนเองถนัด จึงจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ที่สำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง มีการเข้าค่ายธรรมะสำหรับเยาวชน จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อน จัดปฏิบัติธรรมประจำปีสำหรับประชาชนทั่วไป จัดบุญประเพณีที่สอดคล้องกับวิถีพุทธและวิถีชุมชน ในแต่ละปีนั้นมีเยาวชนและประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่า 10,000 คน มีโรงเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงส่งเด็กเข้ามาอบรม และสถานศึกษาเหล่านั้น ก็มีบางแห่งขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ภาระการรับผิดชอบบางส่วนจึงอยู่ที่สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องดูแล และให้การสนับสนุน ท่านจึงดำริพื้นที่ติดวัดอันเป็นที่ดินมรดกของครอบครัว ให้เป็นสวนโดยเริ่มต้นด้วยการขุดสระสร้างแหล่งน้ำ ปลูกมะนาว และทำนา จนได้ผลผลิตนำมาหล่อเลี้ยงผู้ที่เข้าอบรมปฏิบัติธรรมที่สำนัก ก่อนจะมีการพัฒนาพื้นที่โดยสร้างสะพานเข้าไปในที่นา พร้อมทั้งติดตั้งป้ายธรรมะ และใช้พื้นที่นาเป็นลานนาลานธรรม ไปด้วย

หลังจากที่พัฒนาพื้นที่ให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ก็มีการปรับกิจกรรมให้มีการสอดคล้องกับการทำนา ดังนี้

1. จัดกิจกรรมลงแขกดำนาเกี่ยวข้าว โดยประชาสัมพันธ์ให้กับคนที่มีความสนใจ เข้าร่วมกิจกรรมลงแขกดำนา ซึ่งได้รับความตอบรับจากประชาชนทั้งในพื้นที่และทั่วไปอย่างดี มีโรงเรียนและองค์กรต่างๆ เข้าร่วม เป็นการสื่อสารประเพณีโบราณ และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับชุมชน เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมนำไปต่อยอดในท้องถิ่นของตนเอง และเห็นคุณค่าของข้าวมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 กิจกรรมลงแขกดำนาของสวนอักษนาแพง ได้กลายเป็นกิจกรรมส่งเสริมความรักในครอบครัวไปด้วย เพราะมีพ่อแม่พ่อบุตรหลานมาร่วมกิจกรรม (ภาพ: แพนเพจ สวนอักษนาแพง)

2. จัดกิจกรรมทำบุญกองข้าวใหญ่ เป็นบุญประเพณีหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิต นำข้าวที่ได้มาทำพิธีร่วมกับการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำปี นอกจากนั้นยังมีชาวบ้านนำข้าวเปลือกมาร่วมบุญด้วยเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะมีการถวายข้าวเข้าวัด และจะนำไปมอบให้กับโรงเรียนเพื่อเป็นข้าวและอาหารกลางวันเด็กต่อไป เด็กที่มาดำนา เกี่ยวข้าว ก็จะได้กินข้าวที่ตนเองเป็นคนดำ เป็นคนเกี่ยว เกิดความสำนึกเห็นคุณค่าข้าวและอาหารมากขึ้น

3. สร้างห้องเรียนธรรมชาติมีชีวิต ขณะที่มีการดำนาหรือเกี่ยวข้าว ก็มีการสอดแทรกธรรมะไปด้วย และใช้ป้ายธรรมะต่างๆ ติดไว้และสร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ธรรมะผ่านปริศนาธรรมที่ติดไว้ในบริเวณสะพานไม้ ทำให้เกิดการกระตุ้นการเรียนรู้สำหรับผู้สนใจและเยาวชนทั่วไปอย่างมาก

ภาพที่ 2 การใช้ป้ายปริศนาธรรมเพื่อการเรียนรู้ ประชาชนหรือเยาวชนที่เข้ามาในสวนอักษนาแพง จะได้รับความสบายใจในบรรยากาศที่ดี และเรียนรู้ธรรมะผ่านป้ายปริศนาธรรมไปด้วย (ภาพ: แพนเพจ สวนอักษนาแพง)

จากการศึกษาทำให้พบว่า รูปแบบการทำสวนเกษตรวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม: ศึกษากรณี สวนอักษนาแพ่ง สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าโมกษธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว นั้นมีความสอดคล้องกับกระบวนการสอนของพระพุทธเจ้าที่ใช้นาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารธรรมะ ปรับปรุงที่นาให้กลายเป็นห้องเรียนธรรมะ และนอกจากนั้นยังต่อยอดโดยจัดกระบวนการให้สอดคล้องกับท้องถิ่นในพื้นที่อันเป็นสังคมเกษตรกรรมพร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดกลไกการเกื้อกูลสังคม โดยนำผลผลิตที่ได้จากการทำสวนและนามอบให้กับโรงเรียนที่ขาดแคลน เป็นโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรเชิงพุทธ ด้วยทำนาให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ สวนอักษนาแพ่ง จึงแบ่งปัน และเกื้อกูลผู้อื่นได้ ทั้งด้านอาณานิคม คือผลผลิตจากการทำเกษตร ได้ช่วยเหลือคนอื่นให้มีข้าวกิน และธรรมทาน คือการแบ่งปันธรรมะ เป็นห้องเรียนธรรมะให้ผู้สนใจได้ศึกษา น้อมใจไปในวิถีแห่งความดีงามต่อไป

บทสรุป

รูปแบบการทำสวนเกษตรวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ การเกษตรเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ธรรมะและพัฒนาตนผ่านวิถีการทำกิจกรรมเชิงพุทธ พึ่งพาตนเองได้ ใช้โอกาสจากการทำเกษตรเป็นเหตุให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม วัดและสถานศึกษาสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างห้องเรียนที่มีชีวิต เป็นพิพิธภัณฑ์กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ ที่สามารถศึกษาได้จริง ปฏิบัติจริง และเป็นไปเพื่อการพัฒนาชีวิตให้มีความดีงาม เกิดความสุขทั้งต่อตนเองและสังคม จากกรณีศึกษา สวนอักษนาแพ่ง สำนักปฏิบัติธรรมป่าโมกษธรรมาราม จังหวัดสระแก้ว ทำให้ทราบว่า วัดในพระพุทธศาสนานั้นสามารถที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความหลากหลาย เกิดประโยชน์และสร้างสุขให้กับชุมชนและสังคมได้เป็นอย่างดี จึงเหมาะที่จะนำไปเป็นรูปแบบพัฒนาหรือส่งเสริมให้เกิดขึ้นในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

- ณัฐพล ชันธไชย. (2527). *รายงานการวิจัยบทบาทของสถาบันสงฆ์ในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2540). *ภาวะผู้นำความเป็นไปในสังคมและวิธีการแก้ไข*. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2544). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527). *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง

พระพยอม กลฺยาโณ. (2540). *บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคม*. กรุงเทพมหานคร: ข้าวสด, 19 กรกฎาคม 2540.

พระราชวรมุนี (ป. อ. ปยุตโต). (2527). *สถาบันและสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมศักดิ์ บุญปู่. (2552). *พระสงฆ์กับการศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์, พระครูปลัดบัณฑิต อินทเมธี. 25 ธันวาคม 2561